

Rakonczay Zoltán szerk. 1989: Vörös Könyv

(Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 1–360.)

A Magyarországon kipusztult és veszélyeztetett növény- és állatfajok alcímet viselő kötet megjelentetése sürgetően időszerű volt a magyar természetvédelemnek. Összeállítására az alábbi alkotóközösség vállalkozott: *dr. Bankovics Attila, dr. Győry Jenő, dr. Kaszab Zoltán +, Nechay Gábor* (a szerkesztő munkatársa), *Németh Ferenc, dr. Papp Jenő, dr. Rajczy Miklós, Rakonczay Zoltán, dr. Sterbetz István, Temesi Ida* (a szerkesztő munkatársa), *dr. Varga Zoltán*. Az előszót *dr. Láng István* készítette. A kötet első része a világszerte megjelentetett hasonló munkák rendeltetésével, a fajok pusztulásának okaival, a hazai Vörös Könyv ismeretanyagával és a magyar természetvédelem történetével foglalkozik, majd *Nechay Gábor* közöl használati útmutatót. A második rész a kipusztult és eltűnt, a közvetlenül veszélyeztetett, az aktuálisan veszélyeztetett, végül a potenciálisan veszélyeztetett állatfajok ismertetését tartalmazza. A felsorolt 110 gerinces állatból 20 emlős, 83 madár, 4 hüllő, 1 kételtű és 2 hal. A 290 gerinctelen fajjal foglalkozó rész 18 csigát és 272 rovarfaj tárgyal. 730 növényvel 573 zárvatermő, 2 nyitvatermő, 35 haraszt és 120 mohafaj került a hazánkban veszélyeztetettek jegyzékébe. Az elhúzódó kiadói és nyomdai munkák miatt itt-ott károsodott a kézirat naprakész állapota. Ennek orvoslására a szerkesztő terjedelmes utószóval dolgozta be az időközben történt változásokat. A kötet egészében véve többet nyújt, mint a benne említett fajok lexikális ismertetése. Az általános rész, valamint a nagyobb rendszer-tani egységek elé írt bevezetések tömör áttekintéssel tárgyalják az élővilág természet-védelmi problémáit. A tudományos igényű népszerűsítő könyv így a hivatott szakember és a nagyközönség számára egyaránt hasznos forrásmunka. A tárgyalt fajok mindegyikét bemutató képanyag a fotót mellőzi. A rajzokat *Anti-Szabó János, Fehérné Gyurkó Gizella, Fintha István, Muray Róbert, Pál János, Tóth Pál* és *dr. Varga Zoltán* készítették. A könyv a kötött terjedelem miatt teljességre nem törekedhető irodalom-jegyzékkel, angol és orosz nyelvű összefoglalóval és névmutatóval zárul.

Dr. S. I.

H. Prange, 1989: Der Graue Kranich

(Die Neue Brehm Bücherei, H. 229. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg–Lutherstadt, p. 1–272.)

A darukutatás messzenéző múltjában évszázadunknak termékeny ismeretanyagát nehéz, de hálás feladat összefoglalni. E reprezentatív madárról ma is nyitott kérdések sokasodnak, ezért köszönettel tartozunk a szerzőnek, aki monográfiára vállalkozott. Saját vizsgálatainak ismertetését 11 ország 18 kutatójától bekért, társszerzői fejezetrészekkel egészítette ki, és 880 forrásmunka összegyűjtésével tette ezt még teljesebbé. A

darufajok neveinek, rendszertanának, morfológiájának, hangjának, vedlésének, érzékszerveinek leírása után kimerítően foglalkozik a magatartással, a szaporodásbiológiával, a táplálkozással, majd az elterjedési és mennyiségi viszonyokat tárgyalja. A kötet zömét a vonulási problémák tárgyalása meríti ki. Végül a darvak mezőgazdasági szerepével foglalkozik, felveti a légi közlekedésben okozott problémákat, majd a védelem kérdéseivel zárja tanulmányait. A kötet napjaink darukutatóinak nélkülözhetetlen forrásmunkája. Szövegét 108 igényes fénykép és rajz gazdagítja.

Dr. S. I.

A. Stiefel–H. Scheufler 1984: Der Rotschenkel

(Die Neue Brehm Bücherei, H. 562. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg–Lutherstadt, p. 1–172.)

A piros lábú cankó egyike azoknak a hazai madárfajoknak, amelyek természetvédelmi szempontból állandó gondot jelentenek. A fészkelőállomány, mely korábban sem volt túl nagy, a természetes élőhelyek összezsugorodása, felszámolása miatt tovább fogyott. Fontos tehát egy olyan munka, amely a faj biológiáját, ökológiai igényét részletesen tárgyalja. Szerzők a kötetben behatóan foglalkoznak a piros lábú cankó szaporodásbiológiájával, viselkedési formáival, a vonulással és a telelőterületekkel. Természetvédelmi szempontból különösen fontos az a megállapítás, hogy ez a faj különösen érzékeny minden emberi eredetű zavarásra és a fészkelőhely környékének változásaira. A munkát olvasva a magyar észrevétel elsősorban az lehet, hogy ez a faj nálunk kissé mellőzött, ezért érdemes lenne a füzetben elmondottakat a magyar vonatkozásokkal egybevetni. A munkát gazdag irodalmi felsorolás és csaknem száz fotó teszi teljessé. Az ábrák közül kiemelésre érdemes a *Väisänen* (1977) nyomán készült összeállítás a piros lábú cankó fő tojásrakási idejének területenkénti eltéréséről.

S. E.

W. Lübcke–R. Furrer 1985: Die Wacholderdrossel

(Die Neue Brehm Bücherei, H. 569. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg–Lutherstadt, p. 1–198.)

A kötet a sorozatban megszokott módon foglalkozik a faj ismertetésével, majd tárgyalja az élőhelyet, a költésbiológiát, a táplálkozást, a különböző hangadásformákat, a vedlést és történeti visszapillantásban mutatja be a hajdani fenyőrigó-vadászatot, illetve -fogást, majd ismerteti a jelenlegi helyzetet. Ma a fenyőrigót nagyobb mennyiségben Francia- és Olaszországban zsákmányolják. Éppen ott, ahol a faj legfontosabb telelőhelyei vannak. A kötet végén rövid fejezet foglalkozik a fenyőrigók tartásával, gondozásával, majd gazdag irodalmi áttekintést ad. A faj életmódját és expanzióját bemutató nagyon alapos szövegrészben azonban hiányosságok is vannak. Éppen, mert terjeszkedő fajról van szó, érdemes lett volna részletesen feldolgozni az érintett országok faunisztikai adatait. Csupán egyetlen példaként, a magyarországi helyzetnek nagyon is hiányos jellemzését emelném ki. Eltekintve attól, hogy hazánk kifejezetten közép-európai (nem dél-európai!) állam, *Farkas* 1967-ben megjelent, idézett munkája a fenyőrigó terjeszkedése szempontjából már teljesen meghaladott, hiszen a faj éppen a szerzők által is említett további megfigyeléseket követően (*Fülöp és Tömösvári*, 1977) kezdett pl. az Alföld északi részein megtelepedni. Egy esetleges újabb kiadás előtt célszerű lenne az újabb magyar, jugoszláv stb. költési (terjeszkedési)

adatokat is összegyűjteni. A hazai megfigyelők számára hasznos megállapítás, hogy a fenyőrigó, ellentétben a rokon fajokkal, röptében gyakran énekel, az észlelt nászrepülés tehát költést valószínűsít. A füzetben 87 fotó, ill. ábra szerepel, a tudományos eredményeket (pl. tojásméretetek, táplálék-összetétel) részben táblázatok foglalják össze.

S. E.

H. Scheufler–A. Stiefel 1985: Der Kampfläufer

(Die Neue Brehm Bücherei, H. 574. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg–Lutherstadt, p. 1–211.)

A pajzsos cankó hazánkban szórványos fészkelő, őszi és tavaszi vonuláskor viszont óriási tömegekben is jelentkezik, különösen az alföldi tocsogós réteken, lecsapolt halastavakon. A hazai olvasó számára így a faj költésbiológiájának nagyon részletes ismertetése éppen olyan hasznos lehet, mint azok az adatok, amelyek a pajzsos cankó ökológiájával, táplálékával foglalkoznak. Ami a költést illeti, a szerzők megállapítása szerint a kotló tojó adott esetben már akkor elhagyhatja a fészket, ha egy ember mintegy 200 m-re közelíti meg. Ez a tény rendkívül fontos természetvédelmi szempontból, hiszen az őrizetlenül hagyott tojások tönkremennek. Mindebből az következik, hogy a ritka hazai költések számára messzemenő nyugalmat kell biztosítani. A pajzsos cankónak csupán mintegy 10%-a fészkel a kelést követő naptári évben. Eltekintve az északnyugat-európai hagyományos táplálkozóhelyektől, ahol a nem fészkelő példányok nagy csapatok töltik a nyarat, kisebb számban rendszeresen átnyaralnak Közép-Európában is. A szerzők ugyancsak a nyugati határaink közelében lévő Seewinkelt említik irodalmi adatokra hivatkozva, nem fészkelők láthatók nyáron a hazai vizeinken is. A kötet értékét növeli a gazdag irodalmi felsorolás és 83 ábra, ill. fotó és a két színes tábla. A viselkedésformákat ábrázoló fotók különösen figyelemreméltóak.

S. E.

H. Wawrzyniak–G. Sohns 1986: Die Bartmeise

(Die Neue Brehm Bücherei, H. 553, A. Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt, 1–168 p.)

A barkóscinege a hazai nádasokban gyakori fészkelő, a monográfia tehát a magyar olvasók számára is érdekelt. Részletesen tárgyalja a faj rendszertanát, általános elterjedését (ezen belül különösen az európai, ill. az Európán kívüli elterjedést), a morfológiai bélyegeket, a költésbiológiát, a táplálkozásmódot és a táplálék időszakos összetételét. Elemzi a pusztulásokat, majd külön fejezet foglalkozik a csapatképzéssel és annak funkciójával. A barkóscinege nem tartozik a vonuló madarak közé, az állomány egy része azonban őszi–téli időszakban elkóborolhat. Erre magyar adatok is vannak. Foglalkozik a jelölésekkel, ezzel kapcsolatban a fogási módokkal, a faj vedlésével és a gyakorlati védelmet elősegítő intézkedésekkel. A monográfiát gazdag irodalmi felsorolás zárja, 79 ábra, ill. fekete-fehér fotó illusztrálja. A munka különösen a vízi élőhelyekkel foglalkozó hazai kutatók könyvespolcára kívánkozik.

S. E.

P. Busse: Key to sexing and ageing of Europaean passerines

(Beitrage zur Naturkunde Niedersachsens, 37. Jahrgang, Sonderheft 1984)

Az 1987. évi greifswaldi EURING konferencia külön napirendi pontban foglalkozott *Busse* határozójával. (A szerző neve a lengyelországi Balti Akció szervezőjeként hazánkban is ismert.) E kötet megjelenéséig az EURING által valamennyi tagország számára ajánlott határozó a nálunk is jól ismert *Svensson*-féle kézikönyv volt, ezért az új határozó megjelenése felvetette a kérdést, melyiket ajánlja az EURING az európai gyűrűző országoknak.

A lengyel *Wojtek Kania* referendumát a konferencia elfogadta. Eszerint *Busse* kézikönyve – jöllehet az EURING által szorgalmazott naptári korok helyett a kortollzatban fejezi ki – kulcsos megoldása miatt igen könnyen kezelhető és sok fajnál jóval praktikusabb, mint *Svensson* hasonló műve. Nem tárgyalja viszont a kritikus fajok elkülönítő bélyegeit és néhány fajnál *Svensson* könnyebben felismerhető bélyegeket használ. Emiatt a két határozó kölcsönösen kiegészíti egymást, így a kettő egyidejű használatát javasolta az európai gyűrűzőközpontnak.

Györgypál Zoltán fordításának és az MME Központjának köszönhetően a múlt év decemberében magyarul is megjelent az „MME Könyvtára” sorozat 2. számaként, mellyel remélhetőleg a hazai határozások színvonala emelkedni fog. A határozó minden bizonnyal legértékesebb része a fajonként megadott vedlési diagramok. A nagy gyakorlottságot, önfegyelmet igénylő finom bélyegek (tollhegyesség, kopottság, kontraszt stb.) használata csak akkor lesz gyümölcsöző, ha gyűrűzőinket nem a mindenáron való határozásra, hanem az adatok megbízhatóságára való törekvés fogja vezérelni.

Büki József

NÉVMUTATÓ – INDEX ALPHABETICUS AVIUM

- Accipiter nisus* 120,
Acrocephalus agricola 127–137,
Anas crecca 25,
Anas platyrhynchos 25,
Anser albifrons 19–35,
Anser anser 19–35,
Anser brachyrhynchus 19–35,
Anser erythropus 11–18, 19–35,
Anser fabalis 19–35,
Anser indicus 25, 33,
Anthus cervinus 153, 157
Apus apus 120,
Aquila crysaëtos 29, 35,
Arenaria interpres 65–80,
Athene noctua 120,
Aythya fuligula 149, 154,
Bartramia longicauda 65–80,
Branta bernicla 25, 27, 33, 34,
Branta leucopsis 25, 33,
Branta ruficollis 25, 33,
Burhinus oedicnemus 65–80,
Calidris alba 65–80,
Calidris alpina 65–80,
Calidris canutus 65–80,
Calidris ferruginea 65–80,
Calidris maritima 65–80,
Calidris melanotos 127–137,
Calidris minuta 65–80,
Charadrius alexandrinus 65–80,
Charadrius dubius 65–80,
Charadrius hiaticula 65–80,
Charadrius vociferus 127–137,
Chettusia gregaria 65–80,
Chlidonias hybrida 149, 157,
Ciconia ciconia 150, 151, 154, 155,
Coloeus monedula 120, 121, 122,
Columba livia domestica 120, 121, 122,
Emberiza leucocephala 127–137,
Emberiza pusilla 127–137,
Eudromias morinellus 65–80,
Falco tinnunculus 120, 121,
Gallinago gallinago 65–80,
Gallinago media 65–80,
Glareola nordmanni 65–80,
Glareola pratincola 65–80,
Glaucidium passerinum 127–137,
Grus grus 91–96,
Haematopus ostralegus 65–80,
Himantopus himantopus 65–80, 149,
 157,
Hirundo rustica 120, 121,
Lanius schach 127–137,
Larus argentatus 25
Larus canus 24, 25, 33
Larus melanocephalus 87–90, 149, 157,
Larus marinus 127–137,
Larus ridibundus 25, 87–90,
Limicola falcinellus 65–80,
Limosa lapponica 65–80,
Limosa limosa 65–80,
Lymnocyptes minimus 65–80,
Melanitta fusca 37–63,
Melanitta nigra 37–63
Montifringilla nivalis 153, 157
Motacilla alba 153, 157
Motacilla citreola 127–137, 151–153,
 156–157,
Motacilla flava 152–53, 156–157,
Netta rufina 149, 157,
Numenius arquata 65–80,
Numenius phaeopus 65–80,
Numenius tenuirostris 65–80,
Parus cyanus 127–137,
Passer domesticus 120, 121, 122
Passer montanus 120, 121,
Phalaropus fulicarius 65–80,

Phalaropus lobatus 65–80,
Phasianus colchicus 97–111,
Philomachus pugnax 65–80,
Phoenicurus ochruros 120, 121,
Phylloscopus bonelli 127–137,
Phylloscopus inornatus 127–137,
Pluvialis apricarius 65–80,
Pluvialis squatarola 65–80,
Podiceps nigricollis 149, 157,
Recurvirostra avosetta 65–80, 149, 157
Saxicola rubetra 153, 157,
Scolopax rusticola 65–80, 81–86,
Sterna hirundo 87–90, 149, 157,

Streptopelia decaocto 120,
Streptopelia orientalis 127–137,
Strix aluco 120, 121,
Sylvia melanocephala 127–137,
Tringa cinerea 65–80,
Tringa erythropus 65–80,
Tringa glareola 65–80,
Tringa hypoleucos 65–80,
Tringa nebularia 65–80,
Tringa ochropus 65–80,
Tringa stagnatilis 65–80,
Tringa totanus 65–80,
Tyto alba 113–126,
Vanellus vanellus 65–80.